
Un *friendly shake hands*: la correspondència entre Marià Manent i Ester de Andreis

BLANCA RIPOLL SINTES

P. Serra Húnter — Universitat de Barcelona

blancaripoll@ub.edu

Resum: Aquest article té com a objectiu presentar un primer estudi sobre la correspondència entre el poeta i traductor català Marià Manent i la poeta i agent cultural d'origen italià Ester de Andreis, durant la segona meitat del segle xx. Aquestes cartes, procedents de l'Arxiu Familiar Manent, que s'analitzen per primer cop, mostren l'amistat intel·lectual entre Manent i Andreis, interessants referències a la vida cultural d'aleshores i reflexions literàries que defineixen l'esperit dels dos escriptors.

Paraules clau: Poesia, Correspondència, Marià Manent, Ester de Andreis, Segle xx

A friendly shake hands: letters between Marià Manent and Ester de Andreis

Abstract: This paper aims to present a first study on the correspondence between the Catalan poet and translator Marià Manent and the poet and cultural agent of Italian origin Ester de Andreis, during the second half of the 20th century. It is the first time that these letters, from the Manent Family Archive, are analyzed; they show the intellectual friendship between Manent and Andreis, besides interesting references to the cultural life of the time and literary reflections that define the spirit of the two writers.

Keywords: Poetry, Correspondence, Marià Manent, Ester de Andreis, 20th Century

1. Marià Manent i Ester de Andreis a la Barcelona de la postguerra

La presència pública d'Ester de Andreis —escriptora i traductora nascuda a Gènova el 1901— en la vida cultural barcelonina es fa palesa els anys immediatament posteriors a la Guerra Civil Espanyola, tot i que, com senyala Albert Manent, vivia a Catalunya des d'abans de la guerra, casada amb l'industrial Enric Mir i Deulofeu (1995, p. 58). Al començament de la dècada de 1940 apareixen les seves primeres traduccions (de Katherine Mansfield, d'Elizabeth Barrett-Browning) i les seves primeres publicacions com a poeta, i endega la seva concorreguda però selecta tertúlia literària dominical a la seva torre noucentista del número 55 del carrer de Ganduxer.

Entenem, per la formalitat de les primeres cartes (la primera, del 5 de setembre de 1940), que l'amistat amb el poeta i traductor Marià Manent també data d'aquells primers i difícils anys de la dictadura franquista,¹ i potser podríem aventurar que es va forjar per

1. Agraïm a la família Manent que ens hagi permès de consultar la correspondència entre ambdues figures. Totes les referències que es facin a les cartes implicaran la seva pertinença a l'arxiu familiar Manent. La forma de citació serà a partir de la data d'enviament de la carta i de l'emissor i en facilitarem un llistat final de les epístoles esmentades.

relacions interpersonals, però auspiciades per un fenomen que va afectar l'efervescent vida de tertúlies culturals a cafès i bars existent a Barcelona els anys 1920 i 1930: molts propietaris de cafès es van negar a allotjar tertúlies perquè sovint acabaven parlant de temes polítics en un ambient acalorat, poc aconsellable en un moment en què totes les línies eren molt fràgils i el control social era implacable.

D'altra banda, la cultura catalana havia estat condemnada a raure en la clandestinitat i, en el millor dels casos, en la domesticitat. D'aquí l'enorme xarxa d'impressió i distribució de textos clandestins i la celebració de tertúlies literàries que, si bé en un altre temps s'haurien celebrat a la plaça pública, ara es veien obligades a existir en domicilis particulars. Així ho explica Benet a *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*:

Mentrestant a l'interior de Catalunya, l'ús de l'idioma català com a instrument de cultura es refugià en la clandestinitat. En la clandestinitat començaren a publicar-se periòdics en llengua catalana. Uns de contingut polític i social de les tendències més diverses; altres de contingut literari o artístic. També en la clandestinitat començaren a publicar-se llibres en català, i no solament originals d'autors catalans, ans també traduccions al català d'obres d'autors estrangers, com la versió catalana de Shakespeare, obra de Josep M. de Sagarra (BENET 1995, p. 509-510).

A tot això s'hi ha d'afegir la condició femenina de qui auspiciava la tertúlia, Andreis, paràmetre que hem d'emmarcar en un context de polítiques morals i religioses convencionals i reaccionàries que van fer retrocedir diverses dècades els drets femenins i la conquesta de l'espai públic per part de la dona. Retornar-la al «seno del hogar», propòsit per al qual es va dissenyar un marc legislatiu propici (l'ascens salarial masculí, per exemple), va ser una estratègia eficaç que estigmatitzava la presència femenina en espais compartits, com el cafè, el bar o la tertúlia. D'aquesta manera, només trobarem dones que escriguin (creadores, periodistes, traductores) a tertúlies circumscrites a espais privats i domèstics, fins ben avançats els anys cinquanta i seixanta. En aquest sentit, expliquen Sánchez Dueñas i Porro Herrera:

En la posguerra se asiste a un renacimiento de las tertulias literarias en los cafés. Han sido reseñadas las mantenidas en los salones del Aquarium, Kurtz, Lardhy, Gijón, Comercial, etc., cuyo paisaje en el espacio público era esencialmente masculino [...]. Pero al lado de estas reuniones surgirán otras en las esferas privadas de los domicilios particulares como las de Juana Mordó, Ester de Andreis y de la propia Concha Lagos, que ofrecerán otros marcos de encuentro y de relación para la intelectualidad de su tiempo (SÁNCHEZ DUEÑAS i PORRO HERRERA 2015).

Pel carrer Ganduxer van passar escriptors i intel·lectuals com Jordi Rubió, Joan Teixidor, Dionisio Ridruejo, Joan Estelrich, Carles Soldevila, Eugeni Nadal, Juan Ramón Maso-

liver, Joan Vinyoli, Guillermo Díaz-Plaja, Josep Maria de Sagarra, el matrimoni Carles Riba i Clementina Arderiu (en tornar de l'exili), Maurici Serrahima, Martí de Riquer i els seus deixebles Maurice Molho i Blanca González de Escandón, el metge Antoni Aguilar i Feliu, el pare Batllori i, és clar, Marià Manent. Quan visitaven Barcelona, també van aparèixer per la tertúlia d'Andreis Dámaso Alonso, Ungaretti (potser amb motiu de la invitació al Congrés de Poesia de Salamanca el 1953, organitzat per Rafael Santos Torroella), el comte de Keyserling (abans del seu traspàs el 1946) o Vicente Aleixandre, entre d'altres. Anota Albert Manent que «Ester no convidava sempre les mateixes persones» i que s'hi compartien obres i traduccions i s'hi organitzaven recitals de cant: «El meu pare esmenta la impressió que li féu una noia berber que cantà en el seu idioma» (1995, p. 159). Al seu torn, Ridruejo va definir la casa d'Ester de Andreis com un «punto de reunión para escritores catalanes, forasteros y transeúntes (en aquella casa, por ejemplo, conocí yo a Vicente Aleixandre)» (1976, p. 271).

El tarannà cosmopolita, europeista i liberal de l'amfitriona es va materialitzar en la seva tertúlia dominical, que va perdurar durant dècades. Així en parlava, el mes de novembre de 1941, Marià Manent: «Vaig a casa d'Ester de Andreis. Tarda agradable, reeixida. [...] Ester [l]legeix unes punyents impressions d'infantesa (de la seva estada a l'Istituto del Poggio Imperiale) i unes notes sobre l'horta valenciana, delicioses com un fragment d'Andersen» (1995, p. 142); i tot seguit descrivia el jardí de la torre de Ganduxer, un *locus amoenus* que a l'esbarjo i la conversa que combinava natura i llibres:

Una vella glicina, de tronc enorme, cargolat com una trena, treballat com amb eines d'escultor, es dreçava vora la porta blanca, de dibuix modernista; des de la tribuna d'aquella sala on les parets eren cobertes de llibres, dibuixos i pintures, es veia el jardí, amb llimoners, herbei d'un verd rutilant, una taca d'aigua tranquil·la i un vetust ametller a primer terme. (MANENT 1995, p. 143)

Anys després, Albert Manent vivificaria els moments compartits amb el seu pare, Marià: «Ester de Andreis, vídua de Mir, era una italiana molt culta i refinada, que ja poc després de la guerra organitzava a la seva vil·la residencial del carrer de Ganduxer reunions, converses i lectures» (MANENT 1986, p. 153).

Tot i que la seva funció com a agent cultural, com a activista de la cultura a la Barcelona de la postguerra, és un tema de cabdal importància, dedicarem aquest article a l'anàlisi de bona part de la seva correspondència amb Marià Manent, poeta i traductor amb una sòlida trajectòria abans de 1936, qui va exercir com a *magister* en els tempteigs traductològics que Andreis va començar a fer públics aquells anys.

2. Mestre i amic: els aprenentatges d'Andreis per correspondència

Una altra possibilitat de trobada entre Andreis i Manent vindrà donada per la seva comuna activitat com a traductors. Apunta Marrugat:

Durant la guerra civil, la traducció fou per Manent una de les fonts d'ingressos més importants i no volgué perdre-la durant la postguerra. Des del mateix 1939, la coneixença de Maria Montserrat Borrat li permeté rebre encàrrecs per a un projecte d'aquesta, Editorial Lucero (per a llibres en espanyol) i Estel (per a llibres en català), que no rebria permisos per publicar fins el 1942. Mentre traduïa per aquesta editorial Manent també ho féu per d'altres, com Ediciones Mediterráneas o Lauro (de Janés). L'estabilitat, però, li arribà a través dels contactes amb Juventud: el desembre de 1941 es convertí en traductor en exclusiva per a aquesta —amb dret a acabar tots els encàrrecs rebuts anteriorment—, de la qual esdevindrà assessor literari fins a 1986 (MARRUGAT 2009, p. 50).

L'entorn de la Librería Mediterránea, situada al número 403 de l'actual avinguda Diagonal (llavors Generalísimo Franco), fou segurament un dels indrets on van fer amistat Manent i Andreis. Aquesta llibreria va especialitzar-se en l'organització d'exposicions artístiques i en la impressió de llibres d'autor. Al servei de publicacions annex a la botiga —doblet freqüent a la ciutat de Barcelona, amb una tradició secular de conjugar llibreria i editorial—, Andreis va publicar el primer llibre i tres traduccions de Mansfield. Manent, pel seu costat, hi va veure sortir a la llum la seva traducció de *Leyendas de la Virgen* dels germans Tharaud el 1942 o, el 1946, la versió de *Las florecillas de San Francisco*, autor admirat tant per l'escriptor barceloní com per la traductora genovesa.

L'intercanvi epistolar comença quan Andreis ja ha publicat la seva versió del *Diario* de Katherine Mansfield (publicat, com dèiem, a les premses de la Librería Mediterránea, a Barcelona, el 1940 i reeditat per Ediciones del Cotal el 1987) i té força preparada la dels *Sonetos del portugués* d'Elizabeth Barret Browning. D'altra banda, Marià Manent ja comptava amb obra lírica pròpia publicada i amb importants traduccions en prosa i poesia, amb una evident predilecció pel gènere líric (MARRUGAT 2009, p. 155-159). Alhora, era una veu ben present a les publicacions literàries i culturals més importants de la Barcelona dels anys vint i trenta. Tot i això, Manent no s'erigeix en cap moment de la correspondència com al mestre que dicta norma, sinó que escriu a Andreis des de la humilitat i el respecte, des d'una admiració sincera, tot emetent consells d'amic o de germà gran.

A l'elogiosa primera missiva de 1940, Manent està llegint «con extraordinario placer su nítida versión de K. Mansfield» i comenta el plec de traduccions que Andreis li havia tramès, que de ben segur es tracta dels *Sonetos del portugués*:

Es cosa de maravilla que sus versiones métricas sean obra de quien no escribió hasta ahora ningún verso. Revelan un instinto extraordinario del ritmo y de la secreta eufonía del lenguaje que es indispensable a la poesía: lo único que me permitiría sugerirle, tratándose de sonetos, es que procurara adaptar la traducción al mismo número de versos del original, ya que el soneto posee una arquitectura rigurosa y cerrada que es conveniente reflejar, aun cuando el metro de los versos debiera alargarse un tanto. (MANENT 05/09/1940)

El traductor i alhora poeta se'ns apareix en aquestes línies mecanografiades. Manent hi reivindica l'excel·lència en l'exercici de la traducció —una tasca enfosquida durant uns anys en què va convertir-se en refugi de molts intel·lectuals i escriptors depurats o sospitosos de republicanisme— i no es decanta per l'elogi fàcil. Es transforma en un mestre amable, capaç de veure les bondats (l'instint, l'eufonia), però també d'assenyalar els possibles camins de millora.

Andreis era, a més d'una persona educada en els paràmetres de l'elegància i la diplomàcia, una dona amb una forta convicció d'autoria. Això es veu en els nombrosos paratextos que adjunta a les seves traduccions, pròlegs on la seva veu traductològica no es dilueix sota el pes de l'autor original, sinó on es reivindica com a mediadora indispensable entre un text incompreensible i els lectors. I també es pot apreciar la seva personalitat incontestable en el record que Aurora Díaz-Plaja guarda de la «tertúlia dels savis» que peregrinava per diversos domicilis i que estava formada pels Díaz-Plaja, Martí de Riquer, Luis Monreal i Montserrat Agustí, Ricardo Fernández de la Reguera i Susana March, Xavier de Salas i Carmen Ortueta, entre d'altres:

A casa, el dia que hi havia reunió, ens deien: “Hoy tocan sabios”, i ens feien sopar i anar a dormir més d'hora del que ho acostumàvem a fer. Hi havia un grupet que no fallava mai, i ocasionalment també hi anaven alguns amics de fora que es trobaven de pas per Barcelona, com Dionisio Ridruejo, que els coneixia a tots. Al llarg del vespre, homes i dones solien agrupar-se per separat per conversar —excepte la poetessa Ester de Andreis, que preferia el grup dels homes—, però es barrejaven sovint quan el tema era d'interès general (GATELL i SOLER 2008, p. 247).

Andreis no pertanyia a l'àmbit femení o masculí; tenia clara la seva pertinença a l'àmbit intel·lectual. Tot i aquestes referències, a la correspondència amb Manent hi podem observar l'agraïment de qui vol aprendre del millor professor: «Su consejo de adaptar la traducción al mismo número de versos del original me parece muy bueno pudiendo alargar el metro de los versos, pues de otra manera yo lo había ya intentado y me era imposible escribir todo el original en un soneto de endecasílabos» (Andreis, 11/09/1940). A mesura que avancem en la lectura ordenada de les cartes veurem com les formalitats d'una amistat encara superficial es combinen amb dades de la quotidianitat de la traducció:

la versió de Manent dels Tharaud, les publicacions de les tres antologies de poesia anglesa a l'editorial Lauro (1945: *La poesía inglesa. Románticos y victorianos*; 1947: *La poesía inglesa. De los primitivos a los neoclásicos*; i 1948: *La poesía inglesa. Los contemporáneos*) o les recomanacions recíproques de lectures apareixen al costat d'informació notable sobre la vida cultural i política de la Barcelona d'aquell temps, com l'amistat que Andreis semblava compartir amb Sergio Zanotti, professor i director de l'Istituto Italiano di Cultura de Barcelona, home proper a la cúpula feixista de Roma que fou nomenat cònsol general d'Itàlia a la capital catalana el 1943. Llegim en una carta manuscrita d'Andreis: «En este momento acabo de leer en la *Vanguardia* la noticia de que a Zanotti le enviarán de Director al Instituto de Atenas. ¡Qué lástima! ¡Qué gran elemento y simpático amigo perdemos con él!» (ANDREIS 20/08/1941). La premsa d'aquells anys sembla indicar que el nomenament no devia fer-se efectiu i que Zanotti aconseguí romandre a la Ciutat Comtal.

Amb els anys es fa palès com Andreis va guanyar-se la confiança i el respecte dels seus coetanis, Manent entre ells. A la carta del 28 de juliol de 1950, la italiana respon a una missiva anterior perduda on se li devia preguntar l'opinió sobre un autor de literatura italiana religiosa, Nino Salvaneschi, i els possibles avantatges de traduir-ne una obra, *La Cattedrale senza Dio* (1946). Respon Andreis, rotunda:

La Cattedrale senza Dio no me parece un libro que valga la pena de ser traducido. El argumento es pueril y ñoño, y su misticismo dulzón tiene puntos de contacto con aquel otro algo hereje que estuvo de moda en Italia a principios de siglo, cuando Fogazzaro escribió su *Santo*, que creo le trajo algunos sinsabores con la iglesia.

A juzgar por las ediciones que se han hecho de los libros de Salvaneschi se deduce que este autor tiene su público en Italia, pero me parece que aquí sería difícil que lo consiguiese sobre todo empezando por este libro. Hace muchos años leí una especie de antología de pensamientos suyos muy superior a esta novela (ANDREIS 28/07/1950).

I afegeix una recomanació, la de *Peace of the soul* (1949) de Fulton J. Sheen, bisbe nord-americà que va convertir-se en una autèntica estrella radiofònica a causa de la seva eloqüència i que va protagonitzar un cas sonat i amplificat pels discursos del poder dels Estats Units a les beceroles de la guerra freda: la «conversió» del periodista Louis Budenz, que havia treballat com a espia a les ordres de l'estalinisme i que, després del desencís pel comunisme durant la Segona Guerra Mundial, va renunciar al seu ideari i va tornar-se catòlic i confident de l'FBI. Assegura Andreis: «Si tiene ocasión de conseguirlo, léalo, es de lo mejor que ha caído en mis manos sobre la crisis religiosa actual. Es un libro que puede hacer mucho bien a nuestra sociedad atormentada» (ANDREIS 28/07/1950).

Aquesta carta ens obre un interessant camp que va vincular, amb tota certesa, Marià Manent i Ester de Andreis: la seva fe catòlica, que tindria en la celebració del Congrés

Eucarístic a Barcelona el 1952 una fita essencial i que ens porta al següent nucli temàtic present a la correspondència, l'intercanvi de consells arran de la possible publicació de l'hagiografia *Santa Clara* d'Andreis.

3. Marià Manent, agent editorial

Com suggeríem unes pàgines abans, el catolicisme de Manent i d'Andreis té com a model espiritual la vida i l'obra de Sant Francesc. Hem assenyalat ja la versió que en va fer Manent, i, en una missiva de 1948, Andreis li envia un poema manuscrit —inèdit fins avui— encapçalat per un vers del sant, de *Cantico delle Creature*: «Laudato sie, mio Signore, con tutte le tue creature specialmente messer lo frate sole» (Annex 1). L'escriptura del poema s'emmarcava dins el viatge que Andreis va fer a la zona d'Assís per amarar-se del paisatge, l'atmosfera i la llum dels espais on van viure Sant Francesc i Santa Clara.

Sabem que el 1952 ja havia escrit la biografia i buscava editorial per publicar-la. Manent li recomana que truqui a portes d'editors italians, més que no pas espanyols, per trobar més fortuna que la que havia obtingut ell fent gestions editorials (MANENT 17/08/1952) i, en efecte, *Santa Chiara: leggenda* surt a Edizioni Camene, de Catània, el 1953. Per suggerència de Manent, Andreis decidí autotraduir-se —un cas infreqüent i mereixedor d'estudis rigorosos. Llegim en una carta de 1954 del poeta barceloní:

Supongo que, con tantas preocupaciones, no habrá pensado mucho en la edición castellana de su *Santa Clara*. Me contrarió vivamente la doble ineficacia de mi intervención. Ojalá este asunto se solucione pronto y pueda conocerse en España un tan admirable libro, una obra que transmite tan poéticamente la secreta música y la luz misteriosa de la santidad. (MANENT 20/09/1954)

El 1959 apareixia a les premses de la Llibreria Herder, de Barcelona, *Santa Clara: leyenda*. Amiga comuna, l'escriptora i crítica catalana, establerta a Madrid, Paulina Crusat parlaria de l'hagiografia d'Andreis a la revista *Ínsula*. Manent en dóna notícies en una carta del mes d'abril:

Paulina Crusat ha escrito una nota crítica sobre su *Santa Clara*; ya hace tiempo que la envió a *Ínsula* y está impaciente porque no se publica debido al agobio de originales que es corriente en aquella revista. Así pues, me ha enviado una copia de su comentario para que Vd. lo vea: se lo remito con estas líneas. En su carta me confirma los elogios —tan merecidos— con que en la nota comenta la *Leyenda*. Me dice: «Es un libro bonito y sólido, como los cuadros de la época... y hoy justamene los libros, aunque sean buenos, rara vez son tan refrigerantes.» (MANENT 21/04/1959)

La ressenya de Crusat va sortir en el número 150 (1959, p. 7) a la revista d'Enrique Canito. *Santa Clara* és, sens dubte, el precedent de la segona hagiografia d'Andreis amb un interessant pròleg de José Luis Aranguren, *San Juan*, publicada en l'entorn de *Destino* el 1967.

4. Xarxes culturals i intel·lectuals: personatges secundaris a les cartes

La correspondència entre Marià Manent i Ester de Andreis és desigual tant pel que fa a la regularitat com a la conservació de les cartes: el rigor i la consciència d'arxiu de Marià Manent, així com de la seva família, ens ha permès de consultar-ne una gran part, gràcies al fet que el poeta guardava còpies de les cartes mecanografiades que enviava. Com és lògic, això no es va poder fer en la totalitat dels casos. Així i tot, l'interès i la representativitat de les cartes en fa un excel·lent objecte d'estudi i un testimoni privilegiat d'una època i de dues figures essencials —més Manent que Andreis, com és obvi— de la vida cultural barcelonina.

L'intercanvi epistolar se'ns apareix esquitxat de referències nominals que ens ajuden a reconstruir una xarxa polièdrica: Miquel Llor, Joan Vinyoli, Josep Maria de Sagarra, Àlex Susanna a les últimes. Malgrat tot, el nom que es destaca amb més força és el de Dionisio Ridruejo, en dos moments clau: el de la celebració del primer Congreso de Poesía de Segovia, el 1952 (MANENT 17/08/1952), i el de la seva mort, el 1975. Manent lamenta el seu traspàs (MANENT 05/07/1975) i ajudarà Andreis revisant un article en memòria del poeta castellà que, tot i que se suggeria *Destino* com a lloc de publicació (MANENT 18/09/1975), acabarà apareixent a *Cuadernos Hispanoamericanos* (ANDREIS 1976, p. 669-676).

El 13 d'agost de 1981 Andreis recordaria Ridruejo en una interessant carta en què fa a Manent una proposta que cristalitzarà en un últim cas d'autotraducció de la italiana. Andreis havia publicat a la interessant revista-col·lecció dirigida per Juan Ramón Masoliver, *Entregas de Poesía*, el poemari en italià *Attimi* (PONT 2007, p. 49-63). Dècades més tard, sabem per la correspondència amb Manent que havia decidit de traduir-lo al castellà. A l'alçada de 1981 ja té el llibre acabat i demana a Manent que en faci un pròleg en un particular diàleg amb un company traspassat, Dionisio Ridruejo, qui ja havia començat aquesta empresa anys abans de morir. Aquesta petició tenia, a més a més, un precedent: el cas del pròleg que Joan Teixidor escriví, en un emocionat diàleg amb les notes de Carles Riba, que va morir el 1959 abans de poder concloure el pròleg, per al llibre d'Andreis *Pastor en Morea* (Madrid: Ínsula, 1961). Llegim a la carta d'Andreis:

Vengo a interrumpir sus plácidas vacaciones de Aleixar para pedirle un consejo y, quizás, un favor. Durante estos largos días, frente al mar, muy vacíos sin Giuliana,

he pensado ponerme a traducir mis Attimi, al castellano y, si mi versión me saliera bonita, pedirle a Vd. que me hiciera a ellos el prólogo. Contésteme francamente, pues sé cuán ocupado está Vd. y, además, quizá no recuerde aquellos viejos poemas. Con ellos, abandonados en un cajón, a lo largo de muchos años, ha encontrado el prólogo que a ellos había hecho nuestro queridísimo Dionisio (traducido entonces por mí al italiano). ¿Le podría servir a Vd. como sirvieron a Joan Teixidor las notas de Carles Riba a mi *Pastor en Morea*? Si fuera posible me gustaría tener a sus dos espíritus, tan afines, unidos en un libro mío de poesía (ANDREIS 13/08/1981).

L'afirmativa de Manent no es va fer esperar:

Con mucho gusto escribiré unos comentarios sobre sus *Attimi*. Tengo un recuerdo algo confuso de esos poemas, que leí hace ya muchos años, pero se me grabó en la memoria un verso, de acento rilkeano, en el que se alude a la muerte, que nos lleva a un país «donde se olvidan la comida y el sueño». Espero, pues, que se envíe la versión castellana en cuanto esté terminada (supongo que será después del verano, en Barcelona). Me encantará la compañía de las notas de Ridruejo en su libro (MANENT 23/08/1981).

L'aventura es resolldria amb la publicació d'*Instantes* a l'editorial on precisament Marià Manent treballava com a traductor i assessor literari, Juventud, el 1982.

5. Un *friendly shake hands*

Potser hem deixat passar massa pàgines abans de justificar el títol d'aquest breu treball d'aproximació a la relació entre Marià Manent i Ester de Andreis. Una gran majoria de cartes d'Andreis acabaven amb la frase en anglès que hem emprat: “un *friendly shake hands*”. Ens va semblar una picada d'ullet representativa de molts dels paràmetres que defineixen l'amistat entre els dos traductors i poetes.

En primer lloc, és més que probable que l'anglès fos un idioma no gaire compartit en una cultura, la catalana, majoritàriament francòfila —tot i que estudis com el de Montserrat Roser (1998) i el de Sílvia Coll-Vinent (2010) proven les relacions culturals de Catalunya i Anglaterra. Així, era un codi compartit pels dos traductors, un senyal distintiu que, a més, apunta el tarannà cosmopolita i europeista de Manent i d'Andreis.

Ahora, una encaixada de mans comporta la franquesa de l'amistat i la generositat dels que es tracten amb equivalència. No és gratuït que sigui una dona, durant el franquisme, qui proposi aquest tracte interpersonal. Andreis reclamava poder-se mirar als ulls dels seus companys intel·lectuals: ho feia a les reunions privades als domicilis, refusant la separació de gèneres; a les notes i pròlegs que avantposava com a traductora,

visibilitzant una tasca sovint silenciada; i a la seva correspondència privada, on no volia que la seva mà fos besada per ningú, sinó encaixada per una altra mà igual. La generositat i la humilitat de Manent van convertir el poeta barceloní en l'interlocutor ideal, en el mestre comprensiu però rigorós, que va acompanyar Andreis en la seva trajectòria creixent com a traductora i com a poeta a la Barcelona de la postguerra.

Obres citades

- E. DE ANDREIS, 1976: «Con Dionisio Ridruejo en Roma: 1949», *Cuadernos Hispanoamericanos*, núm. 312, 1976, p. 669-676.
- DIVERSOS AUTORS, 1976: *Dionisio Ridruejo: de la Falange a la oposició*, Madrid: Taurus.
- J. BENET, 1995: *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- S COLL-VINENT, 2010: *G. K. Chesterton a Catalunya i altres estudis sobre una certa anglofilia (1916-1938)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- P. CRUSAT, «Santa Clara, de Ester de Andreis», *Ínsula*, núm. 150, maig 1959, p. 7.
- C. GATELL; G. SOLER, 2008: *Martí de Riquer. Viure la literatura*, Barcelona: RBA.
- A. ALBERT, 1986: *El molí de l'ombra. Dietari polític i retrats, 1946-1975*, Barcelona: Edicions 62.
- A. MANENT, 1995: *Marià Manent: biografia íntima i literària*, Barcelona: Planeta.
- M. MANENT, 1995: *Dietari dispers, 1918-1984*, Barcelona: Edicions 62.
- J. MARRUGAT, 2009: *Marià Manent i la traducció*, Lleida: Punctum & Trilcat.
- J. PONT, 2007: «Una revista poètica de la immediata postguerra: *Entregas de poesia* (Barcelona, 1944-1947). Trajectòria, programa i funció», *Literatura comparada catalana i espanyola al segle XX: gèneres, lectures i traduccions (1898-1951)*, Lleida: Punctum & Trilcat, p. 49-63.
- M. ROSER I PUIG, 1998: *El llegat anglès de Marià Manent*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- B. SÁNCHEZ DUEÑAS; M. J. PORRO HERRERA, 2015: *Concha Lagos, agente cultural: Los Cuadernos de Ágora*, Madrid: UNED, edició digital, s.p.

Correspondència citada (Arxiu familiar Manent)

Marià Manent a Ester de Andreis, 05/09/1940
 Ester de Andreis a Marià Manent, 11/09/1940
 Ester de Andreis a Marià Manent, 20/08/1941
 Ester de Andreis a Marià Manent, 28/07/1950

Ester de Andreis a Marià Manent, 02/08/1948
Marià Manent a Ester de Andreis, 17/08/1952
Marià Manent a Ester de Andreis, 20/09/1954
Marià Manent a Ester de Andreis, 21/04/1959
Marià Manent a Ester de Andreis, 17/08/1952
Marià Manent a Ester de Andreis, 05/07/1975
Marià Manent a Ester de Andreis, 18/09/1975
Ester de Andreis a Marià Manent, 13/08/1981
Marià Manent a Ester de Andreis, 23/08/1981

Annex 1

« Laudato sie, mio Signore, con tutte le tue creature
specialmente messer lo frate sole.»

D'erba odoroso e fiori
chiuso giardino, volto a mezzogiorno,
aperto ai colli e alle borgate chiare,
al serpeggiare d'acqua nella piana,
ai sentieri che salgono fra ulivi,
fra viti attorte agli olmi e fra cipressi.
Più odorose sospiriamo d'attesa l'erbe,
presentono l'allodola.
Passano nimbi che hanno visto l'alba,
la luce a strie taglia la vallata,
sbatte contro il pendio,
improvviso si versa nel recinto,
lo abbaglia e accende la rugiada.
Il silenzio si infiamma,
accrece l'estasi dell'aria,
schiara le orbite tormentate,
illumina la voce che lo stronca,
irrompe in cantico.

Ester de Andreis
San Damiano-Assís
VI 48